

YLEISKAAVAN VAIKUTUKSET KULTTUURIYMPÄRISTÖÖN

Maiju Hautamäki, projektikoordinaattori, Vantaan kulttuuriympäristölinjaukset. 17.9.2020.

Kulttuuriympäristöllä tarkoitetaan rakennusperintöä, kulttuurimaisemaa ja muinaisjäänneksiä. Tällä jaottelulla on arvioitu myös yleiskaavaehdotuksen vaikutuksia kulttuuriympäristöön. Yleiskaavassa kulttuuriympäristö on merkitty mustalla vinorasterilla. Tarkemmin kulttuuriympäristön arvoja on avattu oikeusvaikutteisella teemakartalla. Teemakartassa maisemallisesti arvokas alue tai muu arvokas kulttuuriympäristö on merkitty keltaisella rasterilla. Kulttuurihistoriallisesti ja maisemakuvallisesti erityisen arvokkaat kylämaisemat ovat merkitty sinisellä rasterilla. Mustalla rasterilla on merkitty kaupunkikuvallisesti arvokkaat 1960–80-lukujen asuinalueet. Violetilla neliöllä on merkitty lisäksi ne RKY-kohteet, jotka jäävät rastereiden ulkopuolelle. Yleiskaavaehdotuksen selostuksessa on avattu kartan avulla kohteiden valtakunnallista ja maakunnallista merkittävyyttä.

Kulttuuriympäristön säilyttämistä edellytetään muun muassa maankäyttö- ja rakennuslaissa. Siksi on oleellista tarkastella, miten yleiskaavaehdotuksessa suunniteltu kaupungin kehitys vaikuttaa kulttuuriympäristökokonaisuuksiin ja -kohteisiin. Yleiskaavan keihäänkärjet ovat ratikkahanke, kaupungin tiivistäminen ja uudistaminen, luonnonsuojelualueiden lisääminen sekä elävämpi ja toimivampi kaupunki. Ratikka parantane joidenkin kulttuuriympäristökohteiden saavutettavuutta, ja sen reitille osuvat kohteet huomioidaan tarkemmassa suunnittelussa. Monet muinaisjäännekohteet taas sijaitsevat nykyisillä tai uusilla luonnonsuojelualueilla, mikä edistää niiden säilymistä. Ainoastaan tiivistämiseen liittyvät tavoitteet aiheuttavat jonkin verran huolta kulttuuriympäristön säilymiselle, mutta tarkemmat päätökset tehdään yksityiskohtaisemman suunnittelun yhteydessä.

Nykyisen kaupunkirakenteen tiivistäminen ja uudistaminen uhkaa niitä alueita, joilla tiivistämissä paineet ovat korkeimmat: asemanseudut, paikalliskeskustat ja paikalliset ostoskeskukset ovat muutoksien edessä. Toisaalta ne kulttuuriympäristökohteet, jotka eivät sijaitse tiivistyville alueilla, säästyvät. Kaupunkikuvan kerroksellisuus ja rakennusperinnön monipuolisuus sekä alueen ominaispiirteet, tuttuus ja kiinnityskohdat ovat identiteettitekijöitä, jotka tulee säilyttää tiivistämissä paineista huolimatta. Vaatimus kulttuuriympäristöjen olemassa olevien arvojen huomioimisesta ja yhteen sovittamisesta maankäyttöä kehittäessä on myös kirjattu kaavaehdotuksen merkintöihin ja määräyksiin. Merkittävää on se, että kaavan yleismääräyksessä viitataan museoviranomaisen ylläpitämään kulttuuriympäristötietokantaan, jolloin muutokset voidaan toteuttaa päivitetyn tutkimustiedon mukaisesti.

Kulttuuriympäristörasteria poistuu Vantaalta kaavaehdotuksen mukaan noin 2 %. Kaikkiaan yleiskaavaehdotuksessa toteutuu maankäyttö- ja rakennuslain alueidenkäytön suunnittelulle asettama velvoite rakennetun ympäristön kauneuden ja kulttuuriarvojen vaalimisesta sillä tarkkuudella, joka on tarkoituksenmukaista yleispiirteisessä maankäytön suunnittelussa.

Yleiskaavaehdotuksen kanssa samanaikaisesti Vantaalle on tehty kulttuuriympäristöohjelma (Vantaan kulttuuriympäristölinjaukset, Vantaan Kylli -hanke), joka on hyväksytty kaupungin johtoryhmässä 10.2.2020. Mukana linjauksia luomassa on ollut mittava määrä kaupungin työntekijöitä sekä asukkaita. Linjauksissa kulttuuriympäristötyön tavoitteeksi on määritelty rikkaat ja rakkaat kulttuuriympäristöt. Tämä tarkoittaa monikerroksisen, eheän, hyvin hoidetun, tutkitun ja elävän kulttuuriympäristön edistämistä. Tähän tähdätään erilaisilla toimenpiteillä. Kulttuuriympäristölinjaukset huomioidaan suunnittelussa ja päätöksenteossa.

1. Vantaalaiseksi opitaan ja kasvetaan kulttuuriympäristökasvatuksen avulla
2. Teemme kulttuuriympäristötyötä yhdessä
3. Kulttuuriympäristö näkyy ja kuuluu Vantaalla
4. Huolehdimme kulttuuriympäristön arvojen välittymisestä tulevaisuuteen
5. Vahvistamme kulttuuriympäristön hoidon ja tutkimuksen resursseja.

Vaikutukset kulttuurimaisemaan

Vantaan yleiskaavaehdotuksen teemakartalla arvokasta kulttuurimaisemaa ovat keltaisella rasterilla merkitty maisemallisesti arvokas tai muu arvokas kulttuuriympäristö, sinisellä rasterilla merkitty maisemakuvallisesti ja kulttuurihistoriallisesti erityisen arvokas kylämaisema sekä mustalla rasterilla merkitty kaupunkikuvallisesti arvokas 1960–80-lukujen asuinalue. Näitä rastereita on yleiskaavaan 2007 verrattuna poistettu noin 2 % eli noin 100 hehtaarin alueelta.

Vantaanjokilaakson maisema-alueella muutoksia tapahtuu Ruusumäenkujan luoteispuolella Piispankylässä, josta osoitetaan rakentamiselle 8 ha entiselle kulttuuriympäristörasterille. Alueen arvot on kuitenkin heikentyneet jo aiemmin, kun vuonna 2013 rakennettu Tikkurilantien jatke halkoi Piispankylän. Piispankylän kyläkuvallisesti arvokas tasankomainen pelto tiivistyy yleiskaavaehdotuksen mukaan kaupunkimaiseksi keskukseksi. Samalla Vantaanjokilaakson maisema-alueella, Viherkummun siirtolapuutarhan alueella, kulttuuriympäristörasteria poistetaan 6 ha alueelta. Myös Viherkummussa on tehty vuosien mittaan purkutöitä, joissa on menetetty alueen rakennushistoriallinen yhtenäisyys. Viherkumpu säilyy loma-asutusalueena rasterin poistumisesta huolimatta.

Hanabölen maakunnallisesti arvokkaassa kulttuuriympäristössä Sahamäessä kulttuuriympäristörasteria on poistettu yhteensä noin 20 hehtaarin alueelta, ja alue on osoitettu asumiseen. Vaikka Koivukylänväylä halkoo nykyistäkin maisemarajaa ja vaikka pohjoisessa on jo pientaloja, häviää hyvin säilynyt ja edelleen viljelykäytössä oleva kulttuurimaisema pysyvästi suunnitellun käyttötarkoituksen toteutuessa. Koivukylänväylältä katsottuna maisemaraja siirtyisi lähemmäs tietä, Peijaksentielle katsottuna näkymä maisema-alueelle sulkeutuu kokonaan. Lisäksi suunniteltu asuinalue rajautuu Storpetaksen sekä Kauniston tilan päärakennusten välittömään läheisyyteen, jolloin myös niiden arvo osana alkuperäistä kulttuurimaisemaa vähenee.

Rasteria on myös lisätty 27 hehtaarin verran maantie 152:n poistamisen seurauksena Peräjängkulmaan Luhtaanmäessä. Muutos vastaa todellista metsän rajaa.

Yleiskaavaehdotuksessa pyöräilyn baana halkoo Tolkinkylän peltoja ja kulkee Dahlkullan kasvihuoneiden editse Vantaanjokilaakson valtakunnallisesti arvokkaalla maisema-alueella. Kulttuuriympäristörasteria ei poisteta. Kevyen liikenteen väylän sijoittuminen valtakunnallisesti arvokkaaseen maisemaan on kaavakokonaisuuden vuoksi perusteltua ja reitti on pyritty sijoittelemaan luontevasti olemassa olevan asutuksen reunaan myötäillen. Lisäksi Tolkinkylänrinteen kohdilta kaavaa on päivitetty vastaamaan todellista tilannetta leventämällä asutusalueen varausta.

Vaikutukset rakennusperintöön ja kaupunkikuvaan

Yleiskaavaehdotuksen vaikutuksia arvioidaan yksittäisten rakennusperintökohteiden sijaan alue- ja miljöökokonaisuuksien kautta. Tiivis kaupunkirakenne tuottaa jatkossa Vantaalle entistä urbaanimpaa kaupunkikuvaa. Kaupunkirakenteen tiivistyessä ja uudisrakentamista suunniteltaessa kulttuuriympäristön ja kaupunkikuvan ydinkohtien merkitys korostuu. Parhaimmillaan hyvällä kulttuuriympäristöarvot huomioivalla tiivistävällä suunnittelulla voidaan luoda monipuolista, kerroksista ja mielenkiintoista kaupunkiympäristöä. Suurimmat tiivistymispaineet ja täten myös isoin huoli alueiden kulttuuriympäristöstä kohdistuu paikalliskeskustoihin Tikkurilassa, Myyrmäessä, Koivukylässä, Korsossa ja Aviapoliksessa. Yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa jää ratkaistavaksi, miten alueelle historiallisesti tunnusomaiset piirteet saadaan yhteensovitettua osaksi uutta, tiivistyvää, elävää ja toimivaa kaupunkirakennetta.

Kaavaehdotus on erityisen ansioitunut siinä, että sekä yleismääräys että osa teemakartalla määräyksistä mainitsee museoviranomaisen päivittyvän tietokannan. Kuitenkin sekä pääkartan kulttuuriympäristörasterin että teemakartan kaupunkikuvallisesti arvokkaiden kohteiden määräyksestä viittaus puuttuu. Tämä olisi syytä lisätä molempiin määräyksiin, jotta kulttuuriympäristön säilyminen pystytään tarvittavalla tavalla varmistamaan. Lisäksi teemakartalla esitettyä maisemallisten, kulttuurihis-

toriallisesti ja maisemakuvallisesti ja kaupunkikuvallisesti arvokkaiden kohteiden määräyksessä mainittuja erityispiirteitä olisi syytä päivittää lopulliseen kaavaan. Rakennusperinnön valtakunnallisesti arvokkaat RKY-kohteet, jotka eivät osu kulttuuriympäristörasterille tulisi myös päivittää takaisin pääkartalle.

Tiivistämiseen ja asemanseutujen kehittämiseen tähtäävä kestävä kasvun vyöhyke huolestuttaa yksittäisistä rakennusryhmistä eniten paikallisten ostoskeskusten säilymisen näkökulmasta, sillä niiltä on kaavassa poistettu myös oma, erillinen c-merkintä. Vaikka kestävä kasvun merkintä ei suoraan tarkoita purku-uhkaa, eikä c-merkintä itsessään osoita suojelua tai paranna säilyttämismahdollisuutta, voi toiminnallisen merkinnän puuttuminen edistää sitä, että alueet osoitetaan muuhun käyttötarkoitukseen. Ostoskeskukset muodostavat selkeän historiallisen kerrostuman Vantaan rakennuskannassa ja ne kertovat erityisen vantaalaisesta historiallisesta ilmiöstä, lähiöistymisestä.

Kestävä kasvun vyöhykkeelle jää myös useita muita kulttuuriympäristökohteita, myös pientaloalueita, kuten esimerkiksi osa Asolan pientaloalueesta. Laajentuva keskusta-alue kohtaa paikoittain pientaloalueen reunat myös Tikkurilassa ja Korsossa. Siellä, missä eriaisteiset tiivistymisen tavoitteet kohtaavat, tulee yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa huomioida alueiden rajat ja reunat olemassa olevien kulttuuriympäristöjen ja kulttuuriympäristökohteiden ehdoilla. Muutoin on mahdollista menettää alueiden ominaispiirteitä ja vahingoittaa kaupunkikuvan eheyttä.

Havukosken kerrostaloalueen paikallisesti merkittävä aluekokonaisuus rajautuu ehdotuksessa aiempaa pienemmäksi: Rautkalliontien, Peijaksentien, Kytötien ja Rasinrinteen tornitalojen väliin. Rajauksen pienentäminen perustuu vuonna 2007 valmistuneeseen ja vuonna 2019 päivitettyyn inventointitietoon. Kulloinkin ajankohtaiset inventointitiedot päivitetään museoviranomaisen tietokantaan. Havukosken kerrostaloalue säilyy maakuntakaavassa maakunnallisesti arvokkaana kulttuuriympäristönä, mutta on todennäköistä, että alueen pienentäminen yleiskaavassa vaikuttaa tulevaisuudessa maakuntakaavan aluerajaukseen. Havukoski on malliesimerkki oman aikakautensa rakentamisesta ja se on Vantaan ensimmäinen suojeltu lähiö. Nyt pienennetty rajausta säilyttää keskeisimmän ja pitkälle kaukomaisemaan näkyvän, kaupunkikuvallisesti merkittävän tornitalojen alueen suojeltuna.

Rakennusperinnön ja kaupunkikuvan kannalta olennaisia vaikutuksia ovat myös yleiskaavaehdotuksessa esitetyt toiminnalliset muutokset. Esitetyillä toiminnallisilla muutoksilla on haettu positiivisia vaikutuksia kulttuuriympäristöön, mutta merkintöjen todellisia vaikutuksia on kuitenkin vaikea arvioida. Esimerkiksi Helsingin pitäjän kirkonkylän pientaloalumerkintä muuttuu palvelujen merkinnäksi, jossa kyläasutusta saa ylläpitää ja täydentää kulttuuriympäristön arvot huomioiden. Palvelualue-merkintä voi viitata kaavaselostuksessa esiin tuotuun matkailun kehittämisen tavoitteeseen. Samoin on merkitty esimerkiksi Vantaan kartanot. Matkailua tulee kehittää kulttuuriympäristön ja kestävyden näkökulmista.

Toiminnallisia muutoksia on osoitettu myös monille teollisuusalueille. Monet niistä on osoitettu asumiseen soveltuviksi. Vaikutukset kohdistunevat pääsääntöisesti ja eniten alueiden moderniin teollisuusperintöön. Teollisuusperinnön merkittävimpien kohteiden säilyttäminen esimerkiksi Aviapoliksen mittavassa muutoksessa on kaupunkikuvan, ympäristön monikerroksisuuden ja tunnistettavuuden kannalta erittäin tärkeää. Vantaalla on pitkä teollisuuden historia ja teollisuus on oleellinen osa vantaalaista identiteettiä. Modernin teollisuusperinnön arvoja on selvitetty ensimmäisen kerran Vantaan modernin teollisen rakennusperinnön inventoinnissa vuonna 2006. Inventointi on päivitetty vuonna 2018 uutta yleiskaavaa varten.

Yleiskaavaehdotuksen kenties suurin toiminnallinen muutos koskee Tikkurilan värитеhtaiden aluetta. Ehdotuksessa alue on osoitettu asumisen ja työpaikkojen alueeksi. Tämä tarkoittaa värитеhdastoinnin loppumista tai ainakin sen supistumista Tikkurilassa. Värитеhdas on toiminut Keravanjoen rannassa jo vuodesta 1862 alkaen ja sen rakennukset ovat tärkeä osa vantaalaista teollista rakennusperintöä, kulttuurimaisemaa ja identiteettiä. Vernissatehdas piippuineen on suojeltu asemakaavassa, jonka lisäksi joen toisella puolella sijaitsevat pääkonttori ja laboratoriorakennukset on arvotettu paikallisesti merkittäviksi rakennusperintökohteiksi. Tehdasympäristön muutos asuinkäyttöön

on merkittävä ja pysyvä, mutta tärkeimmät, joenvarressa sijaitsevat, rakennukset muistuttavat alueen teollisesta perinnöstä vielä tulevaisuudessa. Työpaikka- ja teollisuusalueista myös Vaaralan Kuussillan teollisuusalue ja Kaivoksen itäinen teollisuusalue on esitetty kaavaehdotuksessa asumiseen. Näillä muutoksilla ei kuitenkaan ole merkittävää vaikutusta kulttuuriympäristöön.

Kaikkiaan yleiskaavaehdotus onnistuu luomaan kulttuuriympäristöä kunnioittavan ja mahdollisesti myös sitä kehittävän kokonaisuuden, mutta se jättää paljon vastuuta asemakaavoituksessa tehtävälle tarkemmalle suunnittelulle. Yhteistyö suunnittelijoiden ja museoviranomaisten kesken ja kulttuuriympäristölinjausten huomioiminen tulevat olemaan tärkeässä roolissa.

Vaikutukset muinaisjäänöksiin ja kulttuuriperintöön

Vantaalla on 420 Muinaisjäänösrekisterissä olevaa kohdetta. Yleiskaavaehdotuksessa muinaisjäänösten asema on pääosin vain parantunut, vaikka joillekin tiivistyville alueille muinaisjäänöksiä jääkin. Esimerkiksi Länsimäessä tiivistäminen kohdistuu muinaisjäänöksen, ensimmäisen maailmansodan linnoitusten, ympärille. Alue on pirstoutunut jo aiempien tiivistämistoimien yhteydessä, joten sen säilyminen mahdollisimman eheänä kokonaisuutena tulee ottaa huomioon alueen tarkemmassa suunnittelussa.

Tiivistäminen vaikuttaa myös historiallisten teiden säilymiseen. Vantaan historiallisten teiden inventointi (2018) toteutettiin osana yleiskaavan selvityksiä. Inventoinnista löytyy ajankohtaisin tieto Vantaan historiallisista teistä, jolloin edellytykset niiden säilymiselle ovat aiempaa paremmat. Yleiskaavaehdotuksessa Kuninkaantie on nostettu strategiseksi painopisteeksi, mikä tarkoittaa tieosuuden palauttamista aina kun mahdollista kävelen, pyörällä tai ratsain kuljettavaksi. Muutkin historialliset tiet tulee huomioida tarkemmassa asemakaavoituksessa myös tiivistyvillä alueilla yleismääräyksen mukaisesti ja siten, että ne myötäilevät alkuperäisiä reittejä.

Aiemmassa yleiskaavassa monet muinaisjäänöskohteet ja -alueet ovat sijainneet virkistysalueilla, joiden runsas käyttö on voinut vaikuttaa heikentävästi kohteiden säilymiseen. Uudessa yleiskaavaehdotuksessa monet näistä alueista on muutettu luonnonsuojelualueiksi, mikä on muinaisjäänösten säilymisen kannalta erinomaista. Yleiskaavaehdotus huomioi muinaisjäänöskohteet ja -alueet pääosin erinomaisesti, mutta muinaisjäänösten tulisi löytyä myös oikeusvaikutteiselta teemakartalta alue- tai pistemerkintöinä. Myös niiden osalta tulisi määräyksissä viitata museoviranomaisen ylläpitämään kulttuuriympäristötietokantaan.

Vantaan yleiskaavan valmistelujen aikaan asetettiin valtakunnallinen työryhmä tutkimaan ja määrittelemään valtakunnallisesti merkittävät arkeologiset kohteet (VARK). On hyvä huomioida, ettei näitä tulevia VARK-kohteita ole huomioitu Vantaan uuden yleiskaavan suunnittelussa.